

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ “Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника”
Навчально-науковий інститут проблем
педагогіки і психології
Національна академія педагогічних наук України
Товариство “Знання” України

**Дмитро Дзвінчук, Лариса Заграй,
Віталій Кононенко**

Український пріоритет: нація, соціум, культура

За редакцією академіка НАПН України
Віталія Кононенка

Київ – Івано-Франківськ
2018 рік

УДК 342.1(477)]159.922.4:008:177

У45

Затверджено до друку вченою радою
ДВНЗ “Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника”
(протокол № 4 від 28 листопада 2018 року)

Рецензенти:

доктор психологічних наук, профе-
сор Л. Е. Орбан-Лембрик;
доктор політичних наук, професор
І. Є. Цепенда

У45

Дзвінчук Д. І., Заграй Л. Д., Кононенко В. І.
Український пріоритет: нація, соціум,
культура : монографія / за ред. акад.
НАПН України В. І. Кононенка. Київ ;
Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т
ім. В. Стефаника, 2018. 268 с.

ISBN 978-966-640-461-8

У монографії розглянуто комплекс суспільно-політичних, соціально-психологічних, культурологічних, соціолінгвістичних засад утвердження національних пріоритетів, протидії антиукраїнській пропаганді. Розкрито поняття нації, соціуму, держави, масової свідомості, менталітету. Визначено різні шляхи формування українського та російського народів, окреслено відмінності двох національних культур – української й російської, перспективи подальшого розвитку української мови як єдиної державної.

Розрахована на науковців, учителів, викладачів, громадських і культурних діячів, школярів, студентів вищих навчальних закладів, широкий загал читачів.

УДК 342.1(477)]159.922.4:008:177

ISBN 978-966-640-461-8 © Кононенко В. І., 2018

© ДВНЗ “Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника”, 2018

ЗМІСТ

Переднє слово.....	5
Розділ 1. Концепт нації: від європейської теорії до сучасних вітчизняних викликів.....	9
1.1. Концепт нації в сучасному науковому дискурсі.....	9
1.2. Нація як історія, пам'ять, культура.....	32
1.3. Політична нація: зміст та перспективи.....	53
Література.....	89
Розділ 2. Масова свідомість і маніпулятивний вплив на поведінку людей..	97
2.1. Масова свідомість на рівні індивіда і групи людей.....	97
2.2. Масова поведінка людей.....	107
2.3. Технології масового впливу...	138
Література.....	163
Розділ 3. Соціум і національна культура.....	166
3.1. На шляху національного відродження.....	166
3.2. Слово на сторожі української ідентичності.....	195

3.3. Українська мова як національний феномен.....	221
Література.....	252
Післямова.....	257
Резюме.....	262
Summary.....	264
Коротко про авторів.....	266



ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Сучасна доля Української держави складається за умов внутрішньо суперечливих і зовнішньо небезпечних супровідних дій з боку антиукраїнських сил. Українське суспільство формувалося впродовж століть у боротьбі за утвердження національних пріоритетів, у ході національно-визвольних змагань, у процесах національної самоідентифікації, забезпечення тяглості народних традицій, звичаїв і обрядів. Стан ідеологічних протистоянь, викликаних агресивним наступом російської пропаганди, політикою “п’ятої колони” всередині країни, вимагає від наукової спільноти активної участі в ідейно-політичному протистоянні, включенні наукового потенціалу в протидію ворожим виявам і “голосам”.

Підвищеної актуальності набуває сучасне осмислення українськими вченими концептних категорій націєтворення й державотворення, психологічних засад самоідентифікації як запоруки успішного просування української спільноти в ім’я подальшого зміцнення національного суверенітету, незалежності, саморозвитку державного устрою. Впровадження провідних принципів української національної ідеї має сприяти утвердженню національних пріоритетів як

невід’ємного складника утворення громадянського суспільства, укорінення демократичних свобод, соціальної й правової справедливості.

Виховавчий вплив на самосвідомість кожного громадянина має бути забезпечено через систему заходів, що включають політичне обґрунтування націєтвірних і державотвірних процесів, пропаганду історичних переваг і перспектив українського народу, його дорогоцінного скарбу – державної української мови, національної науки, освіти й культури. Має бути визначено шляхи подальшої активізації творчих сил народу, школи й сім’ї до згуртування, об’єднання всього патріотично налаштованого загалу задля гідної протидії антидержавницьким виявам, якої б форми вони не набували.

В арсеналі засобів впливу на свідомість українського одержувача інформації використовується фальсифікація історії, антинародні твердження про начебто пізнє утворення українського етносу, формування його мови й культури спільно з великоросійським етносом, про “прогресивну” роль приєднання України до Російської імперії, про начебто велику допомогу в економічному й соціально-культурному житті України з боку “старшого брата” і под. В численних публікаціях і заявах багатьох російських учених і журналістів всіляко применшується роль української літератури й культури, містяться безглузді твердження щодо їхньої “меншовартості”. Пропагандисти “руського миру” всіляко підтримують сепаратистські настрої, брехливо наполягають на поши-

реності російської мови, культури росіян на теренах України.

Обурливого характеру набули ворожі постулати щодо негативних дій активних учасників національно-визвольних змагань. Причепивши українським патріотам найменування “бандерівці”, “радикали”, російська пропаганда та її прибічники ганьблять щире прагнення відданих синів і дочок України досягти повноцінної незалежності, не хочуть бачити, що рух України до розбудови могутньої європейської держави не можна зупинити, що саме патріотично налаштовані сили стають діючим рушієм політичних і соціально-економічних перетворень у державі.

Жорстока боротьба, що її веде громадянське суспільство проти загарбницьких імперських зазіхань, вимагає об'єднання зусиль науковців, журналістів, культурних діячів в опрацюванні аргументованої, глибоко зваженої контрпропаганди. Така вкрай потрібна справа має ґрунтуватися на аналізі величезного історичного матеріалу, архівних джерел, дослідженнях українських і зарубіжних учених, літературно-мистецьких творах із тим, щоб переконливо відкинути зловтішні твердження, на противагу національно-державницьким позиціям ствердити історичну правду, відкрити шлях новим потягам в українській науці й мистецтві, у вирішенні завдань розбудови незалежної держави.

У цьому напрямі й була спрямована наукова розвідка авторів цієї книжки. Її метою було на широкій джерельній базі за-

свідчити факти фальсифікації історії, сучасної політики, культурного доробку українства з боку ворожих сил, довести наше бачення тих процесів і тенденцій щодо європейського вибору України, які всебічно підтримані українським народом і відкривають перспективи його подальшого поступу.

У книзі обґрунтовано методологічні засади понять нації, держави, соціуму, масової свідомості, української культури, маніпулятивного впливу на поведінку людей, спроб використання засобів “навіювання”, сугестії тощо.

У написанні книжки взяли участь Дмитро Дзвінчук (розділ “Концепт нації: від європейської теорії до сучасних вітчизняних викликів”), Лариса Заграй (розділ “Масова свідомість і маніпулятивний вплив на поведінку людей”), Віталій Кононенко (розділ “Соціум і національна культура”). Виконана праця розрахована на ознайомлення з нею широких кіл читачів – науковців, викладачів, педагогів, школярів, студентів, культурних діячів, усіх, кому не байдужі процеси державотворення, національного відродження в Україні.



Розділ 1. КОНЦЕПТ НАЦІЇ: ВІД ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТЕОРІЇ ДО СУЧАСНИХ ВІТЧИЗНЯНИХ ВИКЛИКІВ

1.1. Концепт нації в сучасному науковому дискурсі

Поняття нації має тривалу історію становлення та історико-філософської дискусії. В розмаїтті думок і переконань безумовним є те, що поняття нації слугує маркером ідентичності особи, суспільства, культури. Картографічні траєкторії визначення спричинюють ґрунтовні змістовні експлікації, що знаходять свій відбиток і в буденному перебігу соціокультурного життя, і на макрорівні світової геополітики. Що лежить в основі національного маркування? Можливо, сам концепт нації є архаїчним відносно сучасного модернізованого та глобалізованого світу? А його поширений ужиток у філософсько-політологічній думці є лише технологією маніпуляційного впливу? Проаналізуємо поняттєвий сенс концепту.

Вихідний зміст терміну “нація” фіксує відмінність християнських народів від нехристиянського світу, так само як зібраний термін “варвар” первинно мав метою демаркацію належності до цивілізованого римського світу. Із розвитком виробництва в істо-

рії цивілізації, а саме об'єднання ремісників у добу Середньовіччя, посилення міжетнічної взаємодії та початок НТР, відбулись трансформації в соціальній структурі та способах інтеракції та ідентифікації. Тому розуміння чинників консолідації нації отримує новий корпоративно-організаційний сенс. Фокус інтерпретації зміщується з генезису спільності до перспективи подальшої життєдіяльності. Теоретико-методологічний спектр аналітики концепту нації в європейській філософії був сформований до кінця XVIII ст. і включає такі напрямки:

1. Натуралістичний, або географічний, підхід спирається на класичну античну традицію, що як чинник єднання для спільноти визначає єдність території, мови, традицій та історії. Найвідоміші представники цього підходу Жан Боден, Шарль-Луї Монтеск'є, Генрі Томас Бокль та інші.

2. Антропологічний підхід передбачає становлення нації як експлікації сутнісних потенцій людської природи. Цим пояснюється універсальна спрямованість історичного руху окремих націй у концепції Д. Віко або можливість реалізації свободи людини в політичній сфері, про що змістовно писали І. Кант, Й.-Г. Гердер, Г. Ф. В. Гегель.

3. Соціоекономічний напрям дослідження нації акумулює стратегії інтеграції чинниками виробництва, споживання та адаптації індивідів. Так, від економічного принципу "багатства нації" А. Р. Ж. Тюрго до обґрунтування громадянської нерівності А. Фергюсона, єднання нації пояснюється необхідністю виживання соціальної макро-

структури поміж конкуруючих суб'єктів геополітики. Процес комунікації, що супроводжує ці різновиди діяльності, та продукований ним комунікативний простір К. Дойч і Е. Гелнер називають необхідним підґрунтям для формування цілісності нації.

4. Соціокультурний напрям дослідження нації знаходить важливішим у загальній соціальній структурі феномен культури як об'єктивації духа. Значний масив дослідницьких праць відповідного спрямування відповідає двом протилежним тенденціям. Концепції “етнологічного еволюціонізму”, що ґрунтуються на уявленнях про універсальність культури та лінійність історичного розвитку, репрезентовано в творчості Г. Клемма, І. Унґера, Е. Тейлора та інших відомих дослідників. Протилежна за змістом теорія етнічної дифузії, що виходить із розуміння культури як варіативного та автохтонного феномену об'єктивації духу, плідно опрацьована Р. Ратцелем, Ф. Гребнером, Л. Фробеніусом.

5. Психолого-феноменологічний напрям дослідження нації та національної культури, сформований Дж. Ст. Міллем, Е. Ренамом, О. Бауером та іншими, найбільш вдалим інструментом дослідження принципів консолідації нації вважає феномен національної свідомості, що формується на підставі загальних цінностей і символів і слугує основою самоідентифікації індивідів. Крім того, поняття “національного відчуття”, “волі” та “солідарності” осмислюють існування нації як самостійного феномену.